

İklim adaleti için finansal inovasyon: merkez bankaları ve dönüştürücü 'yaratıcı yıkım'

Jennie C. Stephens & Martin Sokol

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Jennie C. Stephens & Martin Sokol (2024) Financial innovation for climate justice: central banks and transformative 'creative disruption', Climate and Development, 16:9, 762-773, DOI: [10.1080/17565529.2023.2268589](https://doi.org/10.1080/17565529.2023.2268589)

Bu makaleye bağlantı vermek için: <https://doi.org/10.1080/17565529.2023.2268589>

© 2024 Informa UK Limited, Taylor & Francis
Group olarak ticaret yapmaktadır

Çevrimiçi yayınlanma tarihi: 03 Kasım 2023.

Makalenizi bu dergiye gönderin [↗](#)

Makale görünümleri: 3365

İlgili makaleleri görüntüleyin [↗](#)

Crossmark verilerini

görüntüleyin

Atıf yapılan makaleler: 4 Atıf yapılan makaleleri görüntüleyin [↗](#)

ARAŞTIRMA MAKALASI

İklim adaleti için finansal inovasyon: merkez bankaları ve dönüştürücü 'yaratıcı yıkım'

Jennie C. Stephens^a ve Martin Sokol^b

^aKamu Politikaları ve Kentsel İlişkiler Okulu, Northeastern Üniversitesi, Boston, MA, ABD; ^bCoğrafya Bölümü, Trinity College Dublin, The University Dublin, College Green, Dublin, İrlanda

ÖZET

Merkez bankaları ve onların para politikaları da dahil olmak üzere küresel finansal mimariler, iklim adaleti için dönüştürücü değişimi güçlendirmek açısından kritik öneme sahiptir. Ancak halihazırda merkez bankaları iklim krizini ve iklim adaletsizliklerini hafifletmek yerine daha da kötüleştirmektedir. Merkez bankaları, neoliberal politika paradigmasını takip ederek ve fiyat istikrarı ve finansal istikrar için dar yorumlanmış yetkilerle, doğası gereği istikrarsız olan bir sistemi istikrara kavuşturmaya odaklanıyor. Bu durum dünya genelinde iklim kaosunu hızlandırmakta ve gelecekteki finansal istikrarsızlığı daha da kötüleştirmektedir. Hem merkez bankalarının iklim adaletini ilerletme potansiyelini hem de merkez bankalarının iklim krizindeki rolünün göz ardı edildiğini kabul eden bu makale, iklim a d a l e t i için finansal inovasyonun gelişmekte olan alanına katkıda bulunmaktadır. İlk olarak, merkez bankalarının şu anda iklim adaletini ilerletmek ve engellemek için neler yaptıklarını gözden geçiriyoruz. Ardından, merkez bankalarının dönüştürücü iklim adaleti için kullanabilecekleri para politikası araçlarını araştırıyoruz. Daha sonra para politikasında, merkez bankalarının dar yetki alanının genişletilmesini ve yeni küresel koordinasyon türlerini gerektiren 'yaratıcı yıkım' için durum tespiti yapıyoruz. Kasıtlı yaratıcı yıkıma yönelik bu çağrı, finansal istikrar ve iklim politikalarına ilişkin politika varsayımlarını değiştirmekte ve daha eşitlikçi, adil, sağlıklı, sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerlemek için dönüştürücü sistemik değişimin nasıl sağlanacağını yeniden kavramsallaştırmaktadır.

MAKALE GEÇMİŞİ

Alındı: 9 Kasım 2022
Kabul Tarihi 4 Ekim 2023

ANAHTAR KELİMELER

İklim adaleti; para politikası; merkez bankaları; finansallaşma; yaratıcı yıkım; finansal yenilik

Bunun merkez bankacıları için fazla siyasi olduğunu düşünüyorsanız, bu görüşe şiddetle karşı çıkmama izin verin: fazla siyasi olan, doğa ve sosyal bilimciler tarafından son on yıllarda toplanan tüm kanıtları inkar etmektir.

- Sylvie Goulard, Vali Yardımcısı, Banque de France

'Makroekonomi ve finasta iklim ve doğanın sınırları' konferansında konuşma, Paris, 24 Ekim 2022

1. Giriş: iklim adaleti ve finansal inovasyon

İklim krizi insanlığın büyük bir kısmının hayatını istikrarsızlaştırırken ve dünya genelindeki eşitsizlikleri ve farklılıkları kötüleştirirken (Deubelli & Mechler, 2021; IPCC, 2022), iklim adaleti için dönüştürücü sistem temik değişim acil bir küresel politika önceliği olarak ortaya çıkmaktadır (Kashwan, 2021; Newell vd., 2021; Robinson, 2018; UNEP, 2022). Karbonsuzlaştırma ve sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik ana akım teknokratik odağın ötesine geçen bir iklim eylemi yaklaşımı olan iklim adaleti, sosyal adaleti ve ekonomik eşitliği merkeze alarak teknik değişimi toplumsal dönüşümle ilişkilendiren sosyal, ekonomik ve kurumsal yeniliklere öncelik vermektedir (Stephens, 2022; Sul-tana, 2022; Thunberg, 2022). İklim adaleti yaklaşımı, artan sosyal, ekonomik ve ekolojik istikrarsızlıkla ilişkili büyük toplumsal risklerin yanı sıra iklim krizinin büyüyen eşitsizliklerin jeopolitik tehlikelerini nasıl şiddetlendirdiğini kabul eder (Harlan vd., 2015; Stephens, 2020). İklim adaleti yaklaşımı aynı zamanda sömürgecilik mirasını da telafi etmeye çalışır,

dönüştürücü ekonomik yatırımları, sosyal adalet politikalarını ve yenilikçi uygulamaları önceleyerek iklim kırılganlıklarını daha da kötüleştiren ekonomik adaletsizlik, çıkarıcı finans ve sömürü sistemlerini ortadan kaldırmalıdır (Thunberg, 2022). Dolayısıyla iklim adaleti, serveti ve gücü kamu yararına dönüştürücü değişime direnen ayrıcalıklı bireyler ve kuruluşlar arasında yoğunlaştırmaya devam eden finansal ve politik sistemlerin bozulmasını gerektirir (Newell vd., 2021; Schapper, 2018; Sultana, 2022; Whitaker, 2021).

Merkez bankaları da dahil olmak üzere küresel finansal mimariler ve bunların para politikaları, iklim adaleti hedeflerinin ilerletilmesinin önünde büyük bir engeldir çünkü çoğu para politikası tehlikeli derecede pratik olmayan ve gerçekçi olmayan bir iklim istikrarlı gelecek varsaymaya devam etmektedir (Boneva vd., 2022). Merkez bankalarının temel görevlerinden biri fiyat istikrarını ve finansal istikrarı korumaktır, ancak kaçınılmaz, kötüleşen iklim istikrarsızlığının olduğu bir dünyada bu dar görevin modası geçmiştir ve değişmesi gerekmektedir.

Yakın zamanda bankacılık ve finans sektöründe 'yeşil' retoriği yaygınlaştırma çabalarına rağmen, para politikası kötüleşen iklim bozukluklarının kaçınılmaz istikrarsızlığını henüz yeterince entegre etmemiştir (van 't Klooster, 2021). Para politikasına yönelik hakim ana akım yaklaşım ('merkez bankası bağımsızlığı' şeklindeki neoliberal politika paradigmasından büyük ölçüde etkilenmiştir), özellikle Küresel Kuzey'de, maliye politikası da dahil olmak üzere diğer kilit politikalarla koordine edilmeyen veya uyumlu olmayan para politikalarıyla sonuçlanmıştır (Farley vd., 2013; Sokol & Stephens, 2022). Bu durum hem iklim krizine etkili bir şekilde yanıt verilmesini engellemekte hem de iklim adaleti için harekete geçilmesini önlemektedir. Yenilikçilik

Küresel finansal mimarinin, ana akım piyasa temelli 'çözümlerin' ve 'Wall Street U z l a ş ı l a r ı n ı n' ötesine geçmesi gerekmektedir (Dafermos v d ., 2021) ve merkez bankaları ile para politikaları bu yeniliklerin merkezinde yer almaktadır. Ekonomiyi ve toplumu dönüştürmeye odaklanmayan iklim krizini ele alma çabalarının aslında iklim adaletsizliklerini sürdürdüğü giderek daha fazla kabul görmektedir (Thunberg, 2022). Aşağıda tartıştığımız gibi, merkez bankaları şu anda iklim krizini hafifletmek yerine daha da kötüleştirmektedir, çünkü iklim etkilerini veya fosil yakıt bağımlılığını sürdürmenin tehlikelerini yeterince dikkate almadan ekonomideki etkilerini kullanmaktadırlar. Merkez bankalarının iklim krizinin şiddetlenmesinde oynadıkları kritik rolün farkında olan bu makale, iklim adaleti için finansal inovasyonun gelişmekte olan alanına katkıda bulunmaktadır. İlk olarak, merkez bankalarının şu anda iklim adaletini ilerletmek veya engellemek için neler yaptıklarını gözden geçiriyoruz. Ardından, merkez bankalarının dönüştürücü iklim adaleti için başka hangi para politikası araçlarını kullanabileceğini araştırıyoruz. Daha sonra, para politikasında merkez bankalarının dar yetki alanını genişletmeyi, para politikasını diğer sosyal politikalarla uyumlu hale getirmeyi gerektirecek 'yaratıcı yıkım' için durum tespiti yapıyoruz ve yeni küresel koordinasyon türlerinin oluşturulması.

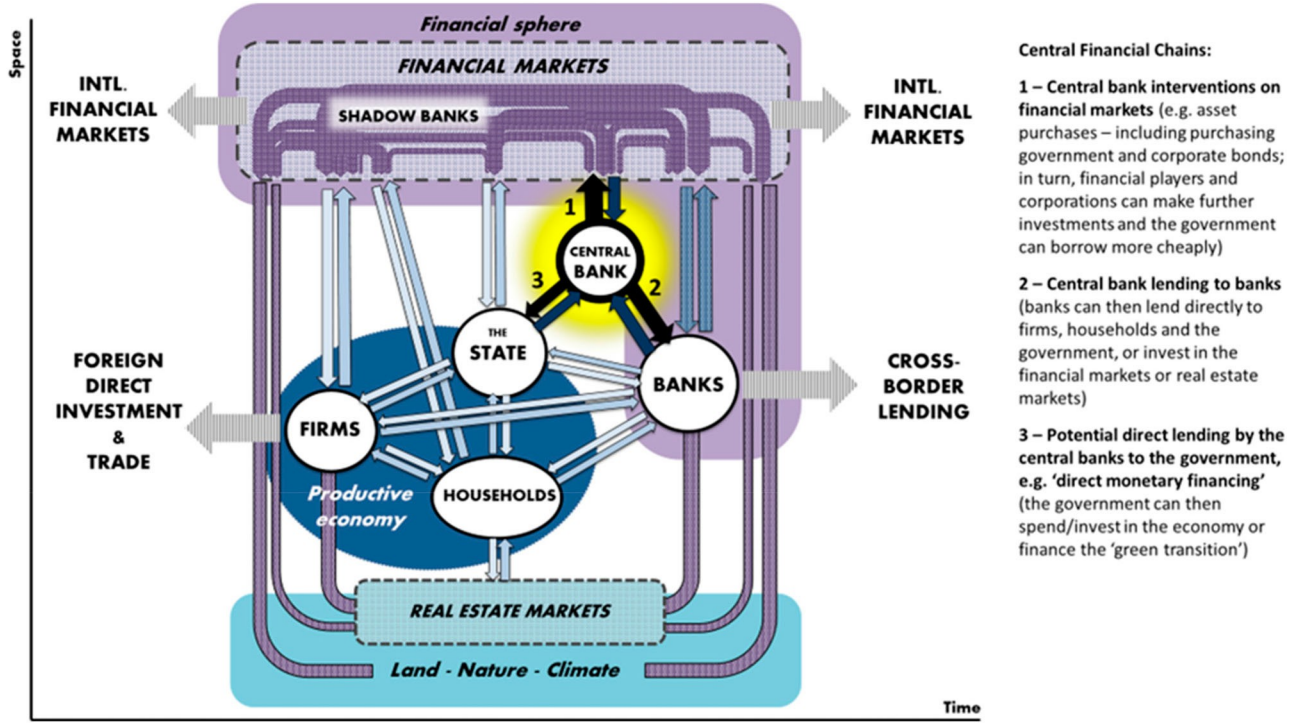
Çalışmanın geri kalanı aşağıdaki şekilde yapılandırılmıştır. Bölüm 2, finansallaşmış kapitalizmin temel özelliklerini özetleyerek ve merkez bankalarının makroekonomideki 'finansal zincirleri' yönetmede nasıl merkezi bir rol oynadığını vurgulayarak, merkez bankalarının ve para politikasının iklim adaletini ilerletmek için neden kritik olduğunu gözden geçirmektedir. Bölüm 3, merkez bankalarının iklim kriziyle ilgili olarak halihazırda neler yaptıklarını incelemekte ve hem iklim krizini kabul etmeye ve ele almaya yönelik son çabaları hem de merkez bankalarının iklim adaletsizliklerini nasıl daha da kötüleştirdiğini gözden geçirmektedir. Son zamanlarda finansal sistemlerin 'yeşillendirilmesine' odaklanan bazı dikkatlere rağmen, merkez bankaları iklim adaletine yönelik etkili eylemleri engellerken ve mekansal ve ekonomik eşitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikleri şiddetlendirirken, iklim değişikliğine zarar veren fosil yakıtlara yatırımı desteklemeye devam etmektedir. Bölüm 4, merkez bankalarının halihazırda mevcut olan araçları yeni yollarla kullanmaları halinde iklim adaletini ilerletmek için neler yapabileceklerine dair genel bir bakış sunmaktadır. Bu bölümde ayrıca, iklim adaletine yönelik daha radikal toplumsal değişim için önerilen veya taklit edilebilecek daha önemli para politikası yenilikleri de özetlenmektedir. Bölüm 5'te, daha önce incelenen finansal yeniliklerden bir veya daha fazlasının uygulanmasını veya yenilerinin getirilmesini içerebilecek finansal sistemlerde kasıtlı bir 'yaratıcı yıkımın' iklim adaletine doğru bir yola girmek için gerekli olduğunu öneriyoruz. Bu bozulmanın, iklim kaosunun kötüleştiği bir dünyada, uzun vadeli istikrarın, insanlığı daha istikrarlı, adil, sağlıklı ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru farklı bir yola yönlendirmek için kısa vadeli bozulma gerektirdiğini kabul etmek için merkez bankalarının mevcut istikrar yetkisini genişletmeyi gerektirdiğini savunuyoruz.

2. Finansallaşma, maden çıkarma finansmanı ve finansal zincirler: merkez bankalarının rolü

Para politikasından sorumlu kamu kurumları olan merkez bankaları, toplumsal istikrarın anahtarıdır ancak iklim değişikliğinin yarattığı kaos ve istikrarsızlığa nasıl yanıt verileceği ve iklim değişikliğinin nasıl ilerletileceği konusunda yeterince bilgi sahibi değildirler.

adalet (Boneva vd., 2022; Kroll, 2022; Langley & Morris, 2020). Finansallaşma, finansın ve borcun toplumda giderek genişleyen rolü, borcun insanlar, belediyeler ve ülkeler üzerindeki felç edici etkisi nedeniyle iklim kırılganlıklarını azaltmaya yönelik toplumsal yatırımları kısıtlamaktadır (Zettelmeyer vd., 2022). Finansallaşma, bankaların, gölge bankaların ve merkez bankalarının gücünü ve etkisini değiştirmiştir (Mader vd., 2020; Walter & Wansleben, 2020), özellikle de pek çok kişinin başkalarının borç ödemelerinden elde edilen gelire dayandığı ekstraktif finansın yaygınlığı nedeniyle. 2008'deki küresel finansal krizden sonra, finansın çıkarıcı doğası ve finansal mimarinin eşitsizlik ve istikrarsızlığı sürdürme yolları daha belirgin hale gelmiştir (Sokol, 2017). Finansın dışlayıcı etkilerini kavramsallaştırmaya yardımcı olmak için 'finansal zincirler' kavramı geliştirilmiştir (Sokol, 2017, 2023; Sokol & Pataccini, 2020). Bu yaklaşım, Lazzarato'nun (2012) borcun "gelirin yeniden dağıtımı için bir mekanizma" olduğu "borç ekonomisi" olarak tanımladığı durumu analiz etmek için analitik araçların eksikliğine yanıt olarak geliştirilmiştir (Lazzarato, 2012, s. 29). Finansal zincirler fikri, merkez bankaları, bankalar, devlet, hane halkları ve firmalar da dahil olmak üzere kilit ekonomik aktörlerin finans akışları ile nasıl birbirine bağlandığını göstermeye yardımcı olur (Şekil 1). Finans- lizasyon, 'özel ve kamu borcunu yönetmek için muazzam bir mekanizma' olarak görülebilir (Lazzarato, 2012, s. 23). Finansal zincirler yaklaşımı sadece parayı (ya da parasal değeri) takip etmekten daha fazlasıdır çünkü finansal zincirler hem değer aktarımı kanallarını hem de gücün sosyal ilişkilerini temsil eder (Sokol, 2017). Bu nedenle finansal zincirler, (güçlü) alacaklının/borç verenin (kırılgan) borçludan/borç alandan zaman ve mekan içinde nasıl değer çıkardığını görmemize yardımcı olarak, dışı dönük finansın işleyişini ve sosyal ve mekansal eşitsizlikleri şiddetlendirmedeki rolünü aydınlatır. Ayrıca merkez bankalarının bu sistemin sürdürülmesindeki merkezi rolünü görmemize yardımcı olur.

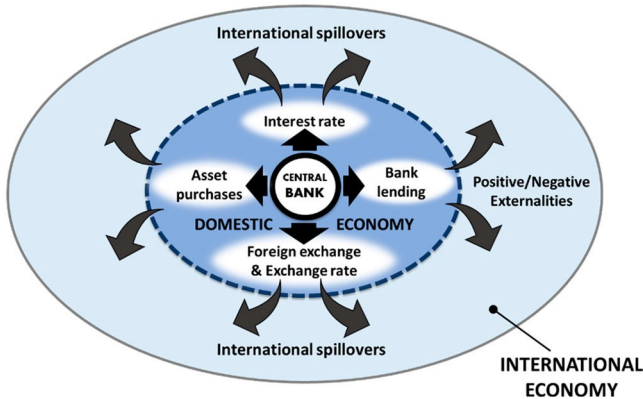
Ekonomiler daha fazla finansallaştıkça (Lapavitsas, 2013; Mader vd., 2020; Stockhammer, 2008), merkez bankalarının ekonomideki kritik rolü daha belirgin hale gelmiştir (Braun & Gabor, 2020; Lapavitsas & Mendieta-Muñoz, 2016; Walter & Wansleben, 2020; Wullweber, 2021). Merkez bankalarının finansal istikrarı korumadaki merkezi rolü yakın zamanda yaşanan iki büyük krizle kanıtlanmıştır: 2008 Küresel Finansal Krizi (Tooze, 2018) ve 2020'de Covid-19 salgını kaynaklı kriz (Tooze, 2020a, 2020b, 2021). Her iki durumda da, yalnızca ABD Merkez Bankası ve Avro Merkez Bankası'nın, finansal piyasalarda devlet ve şirket tahvillerinin büyük ölçekli pur- kovalamacası olan Niceliksel Gevşeme (QE) gibi geleneksel olmayan politikalar yoluyla finansal sisteme trilyonlarca ABD doları ve Avro pompalamasıyla benzeri görülmemiş devasa parasal operasyonlar gerçekleştirildi (Ashworth, 2020; Cavallino & De Fiore, 2020). Bunu yaparak merkez bankaları, makroekonomideki finansal akışların üretilmesinde ve yönetilmesinde merkezi bir konum üstlenmiştir (Şekil 1). Başka bir deyişle, 'finansal zincirler' ağında kilit kontrol düğümleri haline gelmişlerdir (Sokol, 2023; Sokol & Pataccini, 2022). Olağanüstü merkezi banka müdahaleleri olmasaydı, tüm ekonomik sistem çökebilirdi (Sokol, 2023). Tooze'un (2020b) yakın zamanda belirttiği gibi, merkez bankaları 'kimin batacağına ve kimin yüzeceğine' karar verme gücüne sahiptir. Bu da iklim krizi söz konusu olduğunda merkez bankalarını ve para politikasını çok önemli bir role sokmaktadır.

Şekil 1 Finansallaşmış ekonomilerde merkez bankaları ve finansal zincirler. Kaynak: Sokol'dan (2023) uyarlanmıştır.

Merkez bankacılığının bir diğer önemli yönü de para politikasının etkilerinin eşit olmayan coğrafi dağılımıdır. Dünya genelindeki ülkelerin ve bölgelerin heterojenliği ve ekonomik eşitsizlikleri göz önüne alındığında, merkez bankaları kendi yetki alanları dahilinde herkese uyan tek bir politika uyguladıklarında, kaçınılmaz olarak bazı bölgeleri diğerlerine tercih etmekte (örn. Sokol & Pataccini, 2022) ve böylece ekonomik, sosyal ve iklim etkilerinin dağılımındaki eşitsizlikleri potansiyel olarak daha da kötüleştirir. Para politikalarının, hizmet ettikleri yerel ekonomilerin ötesinde önemli etkilere sahip olabileceğini kabul etmek de önemlidir. Faiz oranı değişiklikleri, bankalara borç verme, döviz kuru operasyonları ve varlık alımları da dahil olmak üzere para politikasındaki her bir ayarlanmanın uluslararası yayılma etkileri vardır (Şekil 2). Bu şekilde, merkez bankası eylemleri genellikle uluslararası finansal piyasalarda, sınır ötesi kredilerde, doğrudan yabancı yatırımlarda ve ticarete büyük dalgalanma etkilerine sahiptir.

(Şekil 1). Bununla birlikte, bu uluslararası yayılmaların veya 'yan etkilerin' gücü, her bir merkez bankasının uluslararası finansal sistem içinde sahip olduğu güce bağlıdır. Bu bağlamda, 'tüm merkez bankaları eşit doğmaz' (Sokol & Pataccini, 2020, s. 410). Küresel Kuzey'deki güçlü merkez bankaları, ABD Merkez Bankası (Fed) lider konumda olmak üzere hiyerarşinin en tepesinde yer almaktadır. Bu durum, ABD dolarının küresel parasal mimarideki hakimiyetini yansıtan bir para politikası yayımları hiyerarşisi yaratarak oldukça asimetrik etkilere dönüşmektedir (Ca' Zorzi vd., 2020). Başka bir deyişle, Batı'daki güçlü merkez bankaları 'finansal zincirleri' (ve dolayısıyla güç ve servet eşitsizliklerini) kendi bölgesel sınırlarının çok ötesinde şekillendirmektedir. Fed, ECB veya İngiltere Merkez Bankası'nın eylemleri, birçoğu iklim değişikliğinin ön saflarında yer alan Küresel Güney'deki ülkelerin ve toplulukların finansal kırılganlıklarını azaltabilir veya artırabilir. Aslında, bu merkez bankalarının eylemleri ve öncelikleri tüm dünya için büyük etkilere sahiptir.

Şekil 2. Para politikasının uluslararası yayımları. Kaynak: Yazarlar.

3. Merkez bankaları ve iklim eylem(sizliği): merkez bankaları şimdi ne yapıyor

Bu bölümde, ABD Merkez Bankası (Fed), Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve İngiltere Merkez Bankası'na (BoE) odaklanılarak, merkez bankalarının şu anda iklimi eylemlerine nasıl entegre ettikleri incelenmektedir. Bu bölümde, son zamanlarda finansal sistemin 'yeşillendirilmesine' gösterilen ilgiye rağmen, merkez bankalarının iklime zarar veren fosil yakıtlara yapılan yatırımları desteklemeye devam ettiği vurgulanmaktadır. Dahası, finansallaşma altındaki para politikası, zenginliği, iklim adaletine yönelik politika eylemine direnmek için daha fazla güce sahip olan şirket çıkarları arasında yoğunlaştırmaya devam ediyor. Bu şekilde, merkez bankaları

bankalar mekânsal eşitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikleri daha da kötüleştirmekte ve iklim bozulmalarına karşı kırılganlıkları artırmaktadır.

Merkez bankalarının iklim krizine nasıl yanıt vermesi gerektiği konusunda giderek artan bir tartışma var (örneğin Campiglio, 2016; Campiglio vd., 2018; Corporate Europe Observatory, 2016; Dafermos, 2021; Gabor, 2022; Monnin, 2018; van 't Klooster, 2021). Bazıları iklim eyleminin merkez bankalarının yetkisinin bir parçası olmadığını ve iklim kriziyle başa çıkma sorumluluğunun başka bir yerde olduğunu savunuyor (Skinner, 2021). Amerika Birleşik Devletleri'nde iklim değişikliği bölücü bir siyasi mesele haline gelmiştir ve Fed genellikle 'apolitik' ve hükümetin geri kalanından 'bağımsız' olarak kabul edilmektedir, bu nedenle birçok kişi Fed'in siyasi meselelere karışmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu dirence rağmen, merkez bankacılarının kendileri, merkez bankalarının birincil hedeflerini yerine getirmek istiyorlarsa, artan iklim bozulmalarından artık kaçınamayacaklarını veya bunları görmezden gelemeceklerini giderek daha fazla fark ediyor (Bolton ve diğerleri, 2020; Carney ve diğerleri, 2019; NGFS, 2022; Svartzman ve diğerleri, 2021). İklim krizinin birçok merkez bankasının iki ana hedefini tehdit ettiği giderek daha fazla kabul görmektedir: parasal istikrar (ana unsuru fiyat istikrarıdır) ve finansal istikrar (bir bütün olarak finansal sistemin dayanıklılığı dahil) (Carney, 2021, s. 90-91).

Fiyat istikrarı göreviyle ilgili olarak (yani düşük ve istikrarlı enflasyon), merkez bankalarının öngörülemez fosil yakıtlara dayanan enerji sistemlerinin ve kuraklık, sel ve diğer iklim aksaklıklarına karşı kırılgan olan gıda sistemlerinin oynaklığına henüz yeterince dikkat etmediği görülmektedir (Chat- terji, 2022; Kuttner, 2022). Fosil yakıt arzının giderek karmaşılaşan jeopolitiğiyle birlikte, fosil yakıtların fiyat oynaklığının, mevcut enerji krizinin de gösterdiği üzere, kritik öneme sahip önemli bir enflasyonist baskı unsuru olduğu açıktır (Kroll, 2022; Melodia & Karlsson, 2022). Bu dalgalanma ve enflasyonist baskı göz önüne alındığında, merkez bankalarının toplumda fosil yakıtların aşamalı olarak kullanımdan kaldırılmasını desteklemesi mantıklı olacaktır (Chat- terji, 2022). Enerjiye ek olarak, gıda da bir diğer kritik bileşendir ve fiyat istikrarsızlığına katkıda bulunan önemli bir faktördür. Gıda üretimi için kötüleşen iklim koşullarıyla birlikte, artan gıda fiyatları enflasyonu artıracak ve böylece merkez bankalarının iklim konusunda harekete geçme ihtiyacını daha da vurgulayacaktır (Hertel, 2016; Kuttner, 2022).

İklim krizi, iklim *istikrarı* da dahil olmak üzere uzun vadeli istikrar, bu görevin kısa vadeli finansal istikrar için çabalayan mevcut yorumunun yerini almadıkça ve alana kadar *finansal istikrar* görevi için büyük bir zorluk oluşturmaya devam edecektir.

Tablo 1. Merkez bankalarının şu anda yaptıkları.

A. İklimi hafifletici politikalar ve eylemler	B. İklim krizini hızlandıran eylemler
'Yeşil' yetki (İngiltere Merkez Bankası) 'Yeşil değişim' (ECB) - İleriye dönük senaryolar oluşturma (Fed) - İklim değişikliği riskinin makro ihtiyati stres testlerine d a h i l edilmesi - Yeşil tahvillerin satın alınması (sınırlı ölçüde) - Kendi bilançolarını 'yeşillendirmeye' yönelik hamleler	- Genel (uzun vadeli) iklim istikrarına değil, Küresel Kuzey'deki (kısa vadeli) finansal istikrara dar bir şekilde odaklanılması - Koşulsuz parasal genişleme (QE) - fosil yakıt endüstrisi için bir sübvansiyon - Bankalara koşulsuz kredi verme ('yeşil' kriteri y o k) - Uluslararası yayılmalar Küresel Güney'de kırılganlığı artırıyor - İklim adaletine dikkat edilmiyor

İklim krizinin neden olduğu beklenen finansal aksaklıklar genellikle 'Yeşil Kuğu' riskleri olarak adlandırılmaktadır (Bolton vd., 2020; Svartzman vd., 2021). Bu finansal açıdan yıkıcı olayların bir sonraki sistemik finansal krizin (Bingler & Colesanti Senni, 2022) veya daha kötüsünün birincil tetikleyicileri olacağı öngörülmektedir. 'Yeşil Kuğular' (Bolton vd., 2020; Svartzman vd., 2021), iklim kaynaklı 'ekonomi ve finansal sistem için potansiyel olarak felaket olan öngörülemez zincirleme reaksiyonları tetikleyen geri döndürülemez olaylardır' (Svartzman vd., 2021, s. 564). Taleb'in (2007) Küresel Finansal Krizi önceden haber veren ünlü 'Siyah Kuğu' kavramını yankılayan 'Yeşil Kuğular', 'çoğu sistemik finansal krizden çok daha ciddi' olma potansiyeline sahip 'İklim Siyah Kuğuları' olarak kabul edilmektedir (Bolton vd., 2020; Svartzman vd., 2021).

Finansal istikrara yönelik iklim tehdidi, birçok merkez bankasının iklimle ilgili hususları politikalarına ve operasyonlarına d a h i l etmeye başlamasına neden olmuştur (Tablo 1A). ECB strateji gözden geçirmesinin bir sonucu olarak 2021 yılında bir 'yeşil değişim' ilan etmiştir (Eliet-Doillet & Maino, 2022). Bu arada, İngiltere Merkez Bankası'nın yetki alanı kısa süre önce net sıfır ekonomiye geçiş için desteği de içerecek şekilde genişletilmiştir (Dafermos vd., 2022a); bu, bunu yapan ilk Batılı merkez bankasıdır. Daha önce, yalnızca küçük bir grup ülkenin (incelenen 135 ülkeden 15'inin) açık sürdürülebilirlik yetkileri vardı ve bunların çoğu yükselen piyasa ve gelişmekte olan ülke ekonomileriydi (Dikau & Volz, 2021). Henüz benzer eylemleri benimsememiş olan ABD Fed'in iklim eyleminde geride kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Fed yakın zamanda farklı iklim senaryoları altındaki riskleri değerlendirmek için birkaç ABD bankasına stres testi uygulamaya başlayacağını duyurdu (McNamee, 2022). Bu ilk adımlar, Finansal Sistemi Yeşillendirme Ağ'ının (NGFS, 2022) ortaya çıkışının da tanıklık ettiği gibi, yaklaşmakta olan kaçınılmaz iklim aksaklıklarına yanıt vermek için merkez bankaları arasında daha geniş bir hareketin parçasıdır. Ağ, 2017 yılında bir avuç merkez bankası (ve bankacılık denetçileri) ile başlatıldı ve 2022 sonu itibarıyla 121 üye ve 19 gözlemciden oluşuyordu (NGFS, 2022). Ağın amacı "en iyi uygulamaları paylaşmak ve finans sektöründe çevre ve iklim riski yönetiminin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş desteklemek için ana akım finansmanı harekete geçirmektir" (NGFS, 2022). Geçtiğimiz birkaç yılda merkez bankalarının 'yeşil' aktivizminde bir artış yaşanmış, finansal sistemin ve sistemik olarak önemli finansal kurumların (makro) ihtiyati stres testlerine büyük önem verilmiştir (Tablo 1A).

Merkez bankalarının bu konuda izlediği yolla ilgili birkaç önemli sorun vardır

bankalar şu anda iklim bozulmalarını politikalarına entegre etmektedir. Sorunlardan biri, şu ana kadar uygulanan eylemlerin, aşağıdaki konularda yeterli değişikliklere yol açacak kadar ileri gitmemesidir iklim kırılganlıklarını azaltmak. Bu eylemler tamamen

iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak bir yana, mevcut finansal ortamın dönüşümünü teşvik etmek için bile yetersizdir. Örneğin iklim stres testi çalışmaları henüz emekleme aşamasındadır ve çoğunlukla keşif amaçlıdır - herhangi bir katı düzenleyici kuralı tetiklemezler. Bu bağlamda, Küresel Kuzey'in önde gelen merkez bankalarının Küresel Güney'deki meslektaşlarından daha az 'yeşil merkez bankacılığı' yaptıklarını belirtmek gerekir (örneğin bkz. Barmes & Livingstone, 2021; Dikau & Ryan-Collins, 2017). Bunun nedeni kısmen merkez bankalarının

Yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerde bağımsızlık 'o kadar güçlü bir şekilde korunmamaktadır', bu da merkez bankalarının yeşil dönüşümü teşvik etmek de dahil olmak üzere 'ekonomik kalkınmayı ve genel olarak sanayi politikasını desteklemede daha geniş bir rol oynamasına' izin vermektedir (Dikau & Ryan-Collins, 2017, s. 8). Küresel Güney'deki bazı merkez bankaları bir tür 'kredi rehberliği' bile getirmiştir. Örneğin, Hindistan merkez bankası bankaların kredilerinin belirli bir oranını 'öncelikli sektörler' (yenilenebilir enerjiyi de içerir) yönlendirmelerini şart koşarken, Bangladesh merkez bankası da bankaların yeşil sektörler tahsis etmeleri için asgari %5'lik bir kota belirlemiştir (Campiglio, 2016; Campiglio vd., 2018; Corporate Europe Observatory, 2016; van 't Klooster, 2021). Yeşil bankacılık politikalarının geliştirilmesinde 'öncü' olan bir diğer Küresel Güney ülkesi, merkez bankası aynı zamanda G20 yeşil merkez bankacılığı karnesinde de lider olan Çin'dir (Volz, 2017) (Barnes & Livingstone, 2021). Karşılaştırıldığında, Küresel Kuzey'deki merkez bankalarının fiyat istikrarı yetkileriyle kısıtlanmış olarak geride kaldıkları görülmektedir. Bu durum, merkez bankası bağımsızlığı gibi neoliberal politika paradigmasının iklim eylemini engellemesinin bir başka yolunu göstermektedir.

Mevcut merkez bankalarının temelinde yatan temel bir sorun Küresel Kuzey'deki bankaların iklimle ilgili stratejileri, merkez bankaları için "bugüne kadar hükümet müdahalelerini ve önerilerini teşvik eden şeyin iklim krizinin kendisi değil, iklim değişikliğinin finansal istikrar üzerindeki etkileri olmasıdır" (Langley & Morris, 2020, s. 1474). Kabaca ifade etmek gerekirse, sistemik olarak önemli finansal kurumlar ilgili risklere karşı korunabildiği ve bir bütün olarak finansal sistem az ya da çok sağlam kaldığı süreç, gezegenel ekosistemlerin daha fazla istikrarsızlaşmasının bir önemi yoktur. Bu tür bir yaklaşımla ilgili sorun, eninde sonunda bunun artık mümkün olmayacağıdır. Doğası gereği istikrarsız olan bir sistemi istikrara kavuşturmaya çalışmak sorunludur ve her türlü önceliğin çarpıtılmasına yol açmaktadır. Svartzman ve diğerlerinin (2021, s. 564, vurgu orijinalinde) gözlemlediği gibi, 'Yeşil Kuğu' olaylarıyla ilişkili risklerin çoğu, 'enerji dönüşümüne sistem çapında bir yaklaşım benimsenmediği sürece ortadan kaldırılamayacaktır'.

Bir diğer önemli sorun ise, son zamanlarda finansal sistemin 'yeşillendirilmesine' gösterilen ilgiye rağmen, merkez bankalarının iklim çabalarını baltalayan eylemlerde bulunmaya devam etmesidir (Tablo 1B). Bunu yaparak, iklim krizini derinleştirmekte ve daha sık ve şiddetli çevresel, ekonomik ve finansal bozulma risklerini arttırmaktadırlar. Merkez bankaları fosil yakıt endüstrisine mali destek sağlamaya devam ederek fosil yakıt arama, çıkarma ve üretiminin devam etmesini sağlamaktadır. Bu durum en son Covid-19 salgını sırasında ortaya çıkmış ve merkez bankaları (Fed, ECB ve BoE dahil) fosil yakıt endüstrisini hem koşulsuz niceliksel gevşeme (QE) yoluyla doğrudan hem de herhangi bir 'yeşil' koşulluluk içermeyen banka kredisi operasyonları yoluyla dolaylı olarak desteklemiştir. Doğrudan kanal, QE'nin bir parçası olarak merkez bankaları tarafından büyük miktarlarda şirket tahvillerinin satın alınmasını içeriyordu (Şekil 1'deki 1 numaralı finansal zincir aracılığıyla). 'Piyasa tarafsızlığı' ilkesine uygun olarak, bu alımlar basitçe mevcut 'piyasayı' yansıtıyordu ve dolayısıyla iklime zarar veren şirketlerin büyük miktarda tahvillerini de içeriyordu. Bu da fosil yakıt endüstrisi için koşulsuz bir doğrudan sübvansiyon anlamına geliyordu. Sözde 'piyasa tarafsızlığı'

Merkez bankası operasyonlarının merkezinde yer alan ve bir başka sorunlu neoliberal politika paradigmasını temsil eden bu kanal, fosil yakıt enerjisine yönelik güçlü bir önyargı üretmektedir ve bu durum tarafından iyi bir şekilde belgelenmiştir (Boneva vd., 2022; Gabor, 2022; Matikainen vd., 2017). Dolaylı kanal, merkez bankalarının ticari bankalara (Şekil 1'deki 2 numaralı finansal zincir aracılığıyla) herhangi bir koşul olmaksızın son derece uygun oranlarda (hatta negatif faiz oranlarında) borç vermesini içermektedir. Ticari bankalar da bu parayı, iklim değişikliğini hızlandıran projelere yatırım yapmak da dahil olmak üzere, uygun gördükleri şekilde borç verebiliyordu (bkz. Kılıç, 2022, s. 572).

Bir diğer temel mesele de merkez bankalarının görevlerini dar yorumlamaları ve her ne pahasına olursa olsun finansal istikrarı korumaya çalışmalarıdır. Bunu yaparken, finansal piyasaları ve bankacılık sistemlerini (ve buna eşlik eden 'finansal zincirleri') istikrara kavuşturmakta, böylece sosyal eşitsizliği artıran ve çeşitli ölçeklerde eşitsiz kalkınmayı derinleştiren finansallaşmış sistemleri sürdürmektedirler. Bu durum iklim kırılganlıklarını daha da kötüleştirmekte, dolayısıyla merkez bankaları iklim adaletinden ödün verirken gelecekteki istikrarsızlık koşullarını da teşvik etmektedir. Dahası, eylemlerinin Küresel Güney üzerindeki yansımalarını çok az dikkate alarak Küresel Kuzey'deki finansal istikrarı korumaya odaklanmaktadır. Aslında, kapitalist merkezdeki finansal istikrar, başka y e r l e r d e k i ekonomik, sosyal ve çevresel istikrarsızlık pahasına elde edilebilir ve böylece sistemi küresel olarak istikrarsızlaştırabilir. Küresel Kuzey'in güçlü merkez bankaları, kısa vadede finansal istikrarı korumaya odaklanarak bizi uzun vadede daha değişken istikrarsızlıklara sürüklüyor.

Merkez bankalarının enerji alanındaki güçlü etkisi buna bir örnektir. Her ne kadar iklim bilimi insan toplumunun kemiksizleştirilmesi ve fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına mümkün olduğunca hızlı geçiş yapılması gerektiğini ortaya koysa da (Geels vd., 2017; IPCC, 2018, 2021) fosil yakıtlara olan bağımlılık güçlü bir şekilde devam etmekte dünyanın dört bir yanındaki hükümetler fosil yakıtları sübvansiyon etmek için hala milyarlarca dolarlık kamu fonu yatırımı yapmaktadır (Coady vd., 2017; Espinosa & Rolland, 2015; Kotchen, 2021; Sovacool, 2017; Victor, 2009) ve fosil yakıt endüstrisi yenilenebilir enerji kullanımına direnmeye ve uzun vadeli petrol ve gaz çıkarma planları yapmaya devam etmektedir (Li vd., 2022; Trout vd., 2022). Fosil yakıtların devamlılığı ve iklim adaletine yönelik yatırımların yetersizliği kısmen fosil yakıt altyapısı için bankalar tarafından sağlanan istikrarlı finansman ve yatırımlardan kaynaklanmaktadır (Elliott & Löfgren, 2022; Rainforest Action Network et al., 2022). Bu durum, yukarıda açıklanan mekanizmalar aracılığıyla merkez bankalarından gelen güçlü ve istikrarlı desteğin (Corporate Europe Observatory, 2016; van 't Klooster, 2021) ortasında gerçekleşmektedir. Fosil yakıtlara devam eden destek iklim krizini daha da kötüleştirmekle kalmıyor, fosil yakıtlara bağımlılığı sürdürmek aynı zamanda istikrarı da bozuyor çünkü fosil yakıtların yüksek fiyat oynaklığı, özellikle enflasyona katkıda bulunarak ekonomiyi istikrarsızlaştırıyor (Kroll, 2022; Melodia & Karlsson, 2022). Dolayısıyla, merkez bankaları enflasyonu sınırlamaktan ve ekonomiyi istikrara kavuşturaktan sorumlu olsalar da, çoğu merkez bankası fosil yakıtlara bağımlılığı desteklemeye ve sürdürmeye devam etmektedir. Para politikasının tasarım ve uygulamasının bu yönü iklim adaleti hedeflerine ters düşmekte (Barnes & Livingstone, 2021) ve ekonomileri artan petrol ve gaz shocklarına karşı kırılganlığa maruz bırakmaktadır. Bu da gösteriyor ki, 'iş başa düştüğünde, muhtemelen merkez bankaları ekonominin istikrarına ve büyümesine öncelik verecektir.

kapitalizmin mevcut halidir' (Langley & Morris, 2020, s. 1473). Adaletsiz, haksız ve sürdürülemez olan bu sistemleri istikrara kavuşturarak ve sürdürerek merkez bankaları 'iklim krizi sorununun bir parçası olabilir' (Langley & Morris, 2020, s. 1477).

İklim adaleti merceğinden bakıldığında, merkez bankaları kısa vadede finansallaşmış ekonomileri istikrara kavuştururken, uzun vadede sürdürülebilirliği sağlamak için gereken dönüşümü geciktirerek şu anda dünya genelinde insanların çektiği acıları daha da artırmaktadır (Sokol & Stephens, 2022). Yasal açıdan bakıldığında, merkez bankaları insanların güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreye sahip olma hakkını tehlikeye atmaktadır (Kılıç, 2022). Yine de merkez bankalarının iklim konusunda harekete geçmeleri için ellerinde giderek büyüyen bir araç kutusu var.

4. Merkez bankaları ne yapabilir: iklim adaleti için parasal bir araç kutusuna doğru

İklim aksaklıkları ve mevcut merkez bankası eylem(sizlik)lerinin yetersizlikleri konusunda artan farkındalıkla birlikte, çeşitli kuruluşlar ve akademisyenler, merkez bankalarının iklim eylemini destekleyebileceği ve iklim adaletini ilerletebileceği birçok yenilikçi yol önermiş ve araştırmıştır.

Langley ve Morris'in (2020, s. 1471) merkez bankalarının 'iklim krizinin yönetişiminde gerçek bir adım değişikliği sağlamak için çok önemli görüldüğü' görüşü doğrultusunda, bu bölüm potansiyel olarak bunu başarabilecek fikir ve önerileri özetlemektedir. Bunlar üç başlık altında toplanabilir (Tablo 2). İlk olarak, halihazırda var olan araçları kullanan ve bunları iklim adaleti eylemi için uyarlayan somut öneriler ortaya konmuştur. İkinci başlık altında şu önerilerde bulunulmuştur

Tablo 2. İklim adaleti için para politikası araç kutusu. İklim adaleti için para politikası araç kutusu: farklı araç/yaklaşım örnekleri.

A. Mevcut uygulamaların uyarlanması iklim adaleti için merkez bankalarının parasal araçları	B. Yeni parasal kaynaklar yaratmak iklim adaleti için araçlar veya yapılar	C. Ötesinde parasal sistemler
- Yeşil niceliksel genişleme (QE), 'yeşil tahvil' satın alma (örn. Boneva vd., 2022; Dafermos vd., 2018; De Grauwe, 2019; Mazzucato vd., 2020) ve fosil yakıt endüstrisi varlık alımlarının aşamalı olarak durdurulması - Bankalara borç verme / yeşil teminat (örn. Abdelli & Batsaikhan, 2022; Dafermos vd., 2022b) - Bankalara borç verme / Tercihli faiz oranları (Batsaikhan & Jourdan, 2021; Pozitif Money Europe, 2022) - Yeşil farklılaştırılmış sermaye gereksinimleri (GDCRs) (Dafermos & Nikolaidi, 2022)	- Yeşil Dünya Merkez Bankası (GWCB) ve 'ecor' para birimi (Aguila vd., 2022) - Merkez Bankaları İklim Koalisyonu (CCCB), karbon paralar (carboni) (Robinson, 2020a; Robinson, 2020b) - MMT (Kelton, 2020); Borç yaratmadan yeşil dönüşüm için doğrudan parasal finansman (Diessner, 2020) (bkz. Sokol & Pataccini, 2022) - İklim kurtarma paketi (Kroll, 2018) - Merkez bankası dijital para birimi (örn. Varoufakis, 2021) - Demokratik dönüşüm ve merkez bankacılığının temelden yeniden tasarlanması (Langley & Morris, 2020)	- Paranın Ötesinde (Nelson, 2022) - Kapitalist olmayan ve post-kapitalist sistemler - Eko-sosyalizm

yeni parasal araçlar veya yeni yapılar oluşturmak. Üçüncü olarak, parasal sistemlerin tamamen ötesine geçen öneriler vardır.

İlk grupta (Tablo 2A), çeşitli 'yeşil QE' biçimlerini savunan öneriler bulunmaktadır. Bu, merkez bankalarının büyük miktarlarda 'yeşil' tahvil satın almasını ve aynı zamanda fosil yakıt endüstrisiyle ilgili varlıkların alımını aşamalı olarak durdurmasını gerektirebilir (örneğin bkz. Barmes & Livingstone, 2021; Boneva vd., 2022; Dafermos vd., 2018; De Grauwe, 2019; Langley & Morris, 2020; Mazzucato vd., 2020). Bu, merkez bankasının Şekil 1'de gösterildiği gibi finansal piyasaları şekillendirmek için 1 numaralı finansal zinciri bir kanal olarak kullanmasını gerektirecektir. Bir başka öneri de teminat çerçevelerinin yeşil varlıkları destekleyecek şekilde değiştirilmesini içermektedir (örneğin Abdelli ve Batsai-khan, 2022; Dafermos vd., 2022b). Bir başka fikir de ticari bankalara 'yeşil' amaçlarla kredi verirken tercihli faiz oranları uygulamaktır (Batsaikhan & Jourdan, 2021; Positive Money Europe, 2022). Elbette buna, fosil yakıtların yaygınlaştırılması ve diğer kirlenici faaliyetler için verilen kredilerin aşamalı olarak durdurulması da eşlik edebilir. Son olarak, Dafermos ve Nikolaidi (2022) Yeşil farklılaştırılmış sermaye gereklilikleri (GDCR'ler) için bir öneri ortaya koymuştur. Bu, sermaye gerekliliklerinin (yani bankaların olası risklere karşı yeterli sermaye tutmaları için düzenleyici gereklilik) çevresel/iklimsel risklere göre ağırlıklandırılmasını sağlayacak ve böylece bankaları karbon yoğun yatırım veya kredilerden uzaklaşarak yeşil geçişi desteklemeye teşvik edecektir. Tüm bu öneriler, merkez bankası ile ticari bankalar arasındaki 2 numaralı finansal zinciri şekillendirecek ve ekonominin geri kalanı üzerinde etkileri olacaktır (Şekil 1).

İkinci grup öneriler (Tablo 2B), aşağıdaki önerilerden oluşmaktadır. Mevcut parasal araçların ve/veya yapıların ötesine geçen fikirler. Burada Aguila ve diğerlerinin (2022) Yeşil Dünya Merkez Bankası (GWCB) ve Keynes'in Uluslararası Takas Birliği (ICU) ve 'bancor' para birimi fikirleri üzerine inşa edilen yeni 'ecor' para birimi önerisi vurgulanabilir. 'Ekor' sadece sosyal-ekolojik projeler için harcanabilecek özel amaçlı bir para olacaktır. Bu arada, benzer bir şekilde,

Kim Stanley Robinson, ileriye dönük bir yol olarak Merkez Bankaları İklim Koalisyonu'nu (CCCB) ve 'karbon paraları' (carboni) ima etmiştir (Robinson, 2020a; Robinson, 2020b). Bu öneriye göre, dünyada karbon biriktiren herkese (bireyler, belediyeler, tüm ülkeler) gezegene daha fazla zarar vermeyi sınırlandırdıkları için 'karbon paraları' ödenecektir - bu da bir 'karbon QE'si anlamına gelmektedir (yeni para birimi diğer mevcut para birimleriyle serbestçe değiştirilebilir). Buna ek olarak, Modern Para Teorisi'nin (MMT) (Leclaire, 2023) ruhuna uygun olarak, merkez bankası tarafından hükümete doğrudan borç verilmesi de düşünülebilir. MMT'nin savunucuları, kendi egemen para birimine sahip bir ülkenin, merkez bankasının desteğiyle 'açık' konusunda endişelenmeden para yaratabileceğini savunmaktadır (Kelton, 2020). Şekil 1'de 3 numaralı finansal zincirle temsil edilen bu sözde doğrudan parasal finansman (Diessner, 2020), ek borç yaratmadan yeşil geçişi finanse edebilir (Sokol & Pataccini, 2022). Bu seçenek, tahvil ihracı yoluyla (ve faiziyle birlikte) ödünç alınan meblağların geri ödenmesi zorunluluğunu devam ettiren 'yeşil QE'den farklıdır. Dikkate değer bir başka fikir de 'iklim kurtarması'dır (Kroll 2022). Bu öneriye göre merkez bankaları fosil yakıt varlıklarının alımını aşamalı olarak durdurmak yerine tam tersini yapacaktır: tüm kirliliği fosil yakıt varlıklarını ve

daha sonra operasyonlarını kapatırken, yatırımcıları da kurtarma parasını temiz yenilenebilir enerjiye yatırım yapmak için kullanmaya zorlar. Buna ek olarak, merkez bankası dijital para birimi fikri (örneğin Varoufakis, 2020, 2021) ilgi görmektedir ve yeşil dönüşümü teşvik etmek için kullanılabilir. Bu, merkez bankası ile hane halkını doğrudan birbirine bağlayan yeni bir finansal zincir oluşturulmasını gerektirecektir (bkz. Şekil 1). Son olarak, Lang-ley ve Morris (2020), merkez bankalarının iklim krizinin yönetiminde gerçek bir adım değişikliği gerçekleştirebilmesi için, demokratik dönüşüme ve merkez bankacılığının temelden yeniden tasarlanmasına acil ihtiyaç olduğunu savunmuştur.

Üçüncü grup fikirler (Tablo 2C), parasal düzenlemelerin tamamen ötesine geçen ve kapitalist olmayan, post-kapitalist veya eko-sosyalist sistemlere doğru giden çevre sistemleri etrafında dönmektedir. Yeni bir post-kapitalist ekonomik sistemde merkez bankalarının, eğer varsa, tam olarak nasıl bir rol üstleneceği belirsizdir. Aslında bu yöndeki bazı öneriler, ekonominin düzenleyici bir ilkesi olarak paranın tamamen terk edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Son zamanlarda, 'paranın ötesine' geçmeye yönelik bu tür bir öneri Anitra Nelson (2022) tarafından ortaya atılmıştır. Postkapitalist, ekososyalist, feminist, ekoanarşist, Marksist ve degrowth fikirlerinden yola çıkarak, paranın olmadığı, özgürleşmiş ekolojik toplulukların radikal bir versiyonunu önermiştir. Bu tür topluluklar demokratik olarak yönetilecek ve üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamada kendi kendine yeterlilik için çabalarırken, aynı zamanda diğer topluluklarla değişim düzenlemelerine girecektir. Böyle bir vizyonun uygulanabilirliği ve pratikliği belirsiz olsa da, ekolojik sağlığa ve insan refahına ulaşmanın sürekli ekonomik büyümeyi sürdürerek mümkün olmayacağı açıktır (Hickel & Kallis, 2020). Bu nedenle ekonomik sistemimizin köklü bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir ve merkez bankaları çok ihtiyaç duyulan değişimin katalizörlüğünde ve yapılandırılmasında önemli bir rol oynayabilir.

5. 'Yaratıcı' finansal bozulma: iklim adaletine doğru

Yukarıdaki geniş kapsamlı öneriler dizisi, merkez bankalarının iklim krizi risklerini kötüleştirmek yerine azaltmaları için finansal yeniliklerden oluşan ortalanabilir bir araç kutusunu göstermektedir. İklim adaleti yolunda ilerlemek için finansal sistemin dönüşümü gereklidir. Merkez bankalarının kısa vadeli istikrar için nafiye bir çabayla aynı eski araçları kullanarak ekonomiyi istikrarsızlaştırmaya devam etmelerine izin vermek yerine, finansal sistemlerde kasıtlı bir 'yaratıcı bozulma' öneriyoruz. Merkez bankaları yukarıda bahsedilen finansal yeniliklerden bir ya da daha fazlasını uygulayarak, finansal iklim adaletine doğru bir yola sokabilirler. Bu yıkımın, merkez bankalarının mevcut istikrar yönetimini, iklim kaosuyla yaşadığı bir dünyada, uzun vadeli istikrarın, insanlığı daha istikrarlı, adil, sağlıklı ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru farklı bir yola yönlendirmek için kısa vadeli yıkım gerektirdiğini kabul edecek şekilde genişletmeyi gerektirdiğini savunuyoruz.

Minsky'yi (1986) takip ederek, çağdaş finansal sistemlerin doğası gereği istikrarsız olduğunu iddia ediyoruz. Finansallaşma, 2008 Küresel Finans Krizi'nin de tanıklık ettiği gibi, onları daha da değişken hale getirmiştir. Şimdi, daha sık ve yoğun iklim bozulmalarıyla birlikte, bir başka büyük finansal kriz neredeyse garanti altına alınmıştır - muhtemelen bir Yeşil Kuğu şeklinde

daha önce bahsedilen olay. Bu nedenle, bir sonraki kaçınılmaz finansal krizi endişeyle beklemek yerine, merkez bankalarının uluslararası işbirliği ile ekonomiyi daha adil ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru yeni bir yola sokmak için finansal sistemde proaktif olarak kısa vadeli 'yaratıcı bozulmayı' (Sokol & Stephens, 2022) tetiklemesi gerektiğini savunuyoruz. Dönüştürücü bir değişime ihtiyaç duyulduğu için, finansal sistemlerin işleyişinde bir tür kasıtlı bozulma olmadan, ihtiyaç duyulan değişim ölçeğinin gerçekleşmeyeceğine inanıyoruz.

Bu aynı zamanda, iklim değişikliğini ele almak veya finansal istikrarı garanti altına almak arasında bazı seçimler yapılması gerekebileceğini öne süren 'iklim paradoksu' görüşüyle (Carney, 2021) başa çıkmak anlamına da geliyor. Yakın zamandaki eylemler, merkez bankalarının yukarıdaki ikileme karşı karşıya kaldıklarında (bkz. Bölüm 3), sürekli olarak iklim istikrarı yerine finansal istikrarı seçtiklerini göstermektedir. Kısa vadeli finansal istikrara her zaman öncelik verme yönündeki bu tercih, iklim değişikliğini hızlandırmakta ve dolayısıyla ileride çok daha büyük finansal istikrarsızlıkların kaçınılmaz olmasına katkıda bulunmaktadır. Geleneksel finansal istikrar kavramına direnmenin ve bu kavramı yeniden gözden geçirmenin ve finans sektörünü iklim açısından daha adil bir geleceğe doğru geri kazanmanın ve yeniden yapılandırmanın zamanı gelmiştir. Bir paradoks ya da ikileme fikrini kabul etmek yerine, uzun vadeli istikrarın para politikasının uygulanma biçiminde kısa vadeli kesintiler gerektirdiğini savunuyoruz. Para politikasının, iklim istikrarı ile finansal istikrar arasında yapay bir tercihi güçlendirmek yerine, finansal istikrarın ancak çevresel, sosyal ve ekonomik istikrara öncelik verilmesi halinde uzun vadede sağlanabileceğini kabul etmesi gerekmektedir.

Bu nedenle bizim çağrıda bulunduğumuz şey Merkez bankalarının derinleşen iklim krizine nasıl yanıt vermesi gerektiğine dair yaygın görüşe karşı çıkıyoruz. Her ne pahasına olursa olsun finansal istikrarı korumaya çalışmak yerine, merkez bankalarının uzun vadeli, kalıcı bir sürdürülebilirliği güvence altına almak için finansal sistemde kısa vadeli bir 'yaratıcı yıkım' öncülük etmesi gerektiğini savunuyoruz. 'Yaratıcı yıkım', düşük karbonlu enerjiye geçiş sürecinde beklenen 'yaratıcı yıkım'dan farklıdır (Campiglio, 2016; Campiglio vd., 2018; Corporate Europe Observatory, 2016; van 't Klooster, 2018). Finansal sistemdeki herhangi bir aksaklığın karmaşık olabileceği ve insani acılara neden olacağı konusunda hiçbir yanılsama içinde değiliz. Ancak, mevcut finansal yapının sürdürülmesinin yol açtığı insani acıların boyutu katlanarak artmaktadır. Kasıtlı bir 'yaratıcı kesintinin', biriken kaçınılmaz iklim kesintilerine yanıt vermeyi beklemekle karşılaştırıldığında değeri, kasıtlı bir yaratıcı kesintinin, iklim adaletsizliklerini ve ekonomik eşitsizliği azaltacak şekilde insanlara ve topluluklara yatırım yapmayı içerebilmesidir. Kasıtlı bir 'yaratıcı kesinti', kesintiden kimin faydalanacağı ve maliyetini kimin karşılayacağı konusunda şeffaf hedeflerle tasarlanabilir. Merkez bankaları para politikasını, şirket karlarını ve servet birikimini kısıtlarken sıradan insanlara, işçilere ve ailelere doğrudan fayda sağlayacak şekilde yeniden yapılandırarak, toplumdaki finansal akışları iklim kaosu ve insanların çektiği acıları azaltacak şekilde yeniden yönlendirebilir. Bu yaklaşım, merkez bankaları varlık zengini sınıfları ve en tepedeki %1'i korumaya yardımcı olurken, finansal aksaklıkların maliyetlerinin orantısız bir şekilde zaten daha savunmasız ve dezavantajlı olanlara düştüğü önceki krizlerin aksine olacaktır.

İşçileri ve aileleri 'yaratıcı bozulmanın' olumsuz etkilerinden korumanın bir yolu, hane halklarının doğrudan parasal finansmanı olabilir - ya elektronik olarak yaratılan parayı doğrudan insanların banka hesaplarına aktarmak için finansal zincir 2'yi (Şekil 1) kullanarak ya da merkez bankası ile hane halklarını doğrudan birbirine bağlayan yeni bir finansal zincir kurarak. Bir başka seçenek de, iklimle ilgili belirli amaçlar için hane halklarına negatif faiz oranlarıyla merkez bankası kredileri sunmak, böylece toplumdaki genel eşitsizliği azaltırken 'yeşil' dönüşümü teşvik etmek için seçilmiş sosyo-ekonomik grupları etkin bir şekilde sübvans etmek olabilir. Örneğin, düşük gelirli haneler için negatif faizli finansman, fosil yakıt bağımlılığının yerini almak üzere güneş enerjisi kullanımını teşvik edebilir. Bu tür fikirlere karşı siyasi direnç beklenebilir, ancak kırılganlıklar ve eşitsizlikler artmaya devam ettikçe, marjinalleştirilmiş toplulukları ve kırılgan haneleri desteklemek ve bunlara yatırım yapmak için yeniden tasarlanmış farklı mekanizmaların uygulanması elzem olacaktır.

Ayrıca, 'yaratıcı bir yıkımın' uygulanması gerekecektir ve iklim adaleti ilkelerine bağlı kalarak *küresel olarak* koordine edilmelidir. Başka bir deyişle, uluslararası para birimi hiyerarşisini ve Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasındaki eşitsiz finansal koşulları dikkate alan ve telafi eden yeni bir tür ülkeler arası finansal para politikası koordinasyonu çağrısında bulunuyoruz. Gerçekten de, Küresel Kuzey ve Küresel Güney'deki merkez bankaları arasında yeni bir uluslararası koordinasyon türü de dahil olmak üzere, dünyanın dört bir yanındaki insanların ve toplulukların iklim kırılganlıklarıyla mücadele etmek için merkez bankaları arasında ve arasında yeni bir işbirliği dönemi gereklidir (ayrıca bkz. Svartzman vd., 2021).

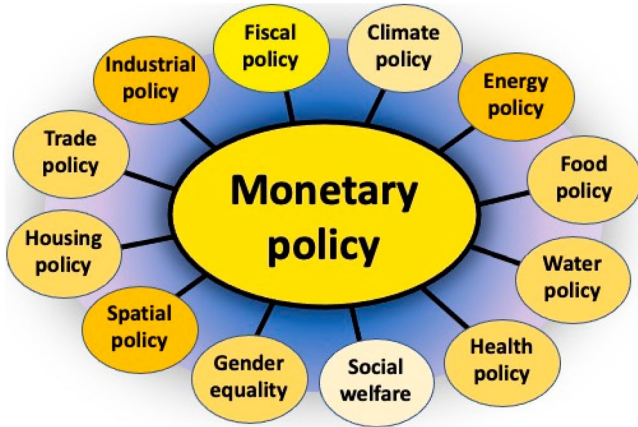
'Yaratıcı yıkımın' bir parçası olarak, para politikasının iklim bozulmalarını ele almada etkili olabilmesi için, iklim eylemini sosyal, ekonomik ve çevresel adaletle bütünleştirecek şekilde bir iklim adaleti yaklaşımı benimsemesi gerektiğini savunuyoruz. Pratik anlamda bu, para politikasının maliye politikası, enerji politikası, sanayi ve ticaret politikası, bölgesel kalkınma ve mekansal planlama politikası, konut politikası, gıda politikası, su politikası, kamu sağlığı politikası, sosyal refah politikası, cinsiyet eşitliği politikası ve dünya genelinde insanların ve toplulukların iklim kırılganlıklarını etkileyen diğer sosyal politikalar da dahil olmak üzere bir dizi diğer politika ile uyumlu hale getirilmesi ve desteklenmesi gerektiği anlamına gelmektedir (Şekil 3). Yeni koordinasyon

Bu kadar geniş bir politika yelpazesi arasında uyumu sağlamak için mekanizmalar ve kesişen kamu sektörü ofislerine daha fazla yatırım geliştirilmesi gerekecektir. Bu yeni yönetim yapısının nasıl hayata geçirileceği henüz belli değil, ancak merkez bankalarının kapalı kapılar ardında karar aldığı günlerin sona ermesi gerektiği açık. En azından, para politikası karar alma organları, kararların şeffaf ve adil olmasını ve olumsuz etkilerin öngörülüp telafi edilmesini garanti altına almak için toplumun farklı kesimlerinden çeşitli bileşenleri içerecek şekilde genişletilmelidir.

Kamu politikası araştırmalarında, 'politika karışimleri' kavramı, daha büyük bir ortak politika hedefine ulaşmak için etkileşimde bulunmak üzere tasarlanmış farklı politika araçlarının hizalanmasını ve kombinasyonlarını tanımlar (Howlett & Rayner, 2007; Rogge & Reichardt, 2016). Sürdürülebilirlik için toplumsal dönüşümü araştıran yakın tarihli çalışmalar, yaratıcı yıkım veya yıkıcı yenilik süreçleri olarak tanımlanan yenilikçi alternatifler için alan yaratırken mevcut rejimleri istikrarsızlaştırmak için politika karışımının gerekli olduğunu göstermektedir (Kivimaa & Kern, 2016). İklim bozulmalarının kesişen ve basamaklı etkileri göz önüne alındığında, iklim adaletine yönelik büyük ölçekli dönüşüm için kapsamlı bir gündem, eş zamanlı olarak fosil yakıt çıkarma ve bağımlılığına direnirken ve daha adil, sağlıklı ve yenilenebilir temelli bir geleceğe yatırımı desteklerken, aynı zamanda müşteri savunmasızlığını azaltmaya yönelik koordineli yatırımlarla sonuçlanan politika araçlarının bir kombinasyonunu içermelidir.

Sürdürülebilirlik için sosyo-teknik geçişler konusundaki mevcut çalışmaların (çoklu düzey perspektifi de dahil olmak üzere) finansal sistem in- sanları entegre etmesi gerektiği de netleşmektedir (Naidoo, 2020; Geddes ve Schmidt, 2020). Sürdürülebilir dönüşümü desteklemek için sadece finansın dikkate alınması gerekmiyor, aynı zamanda finansal sistemlerin kendileri de acil dönüşüme ihtiyaç duyuyor. Sürdürülebilir dönüşüm alanında finans ve finansal sistem inovasyonuna daha fazla dikkat edilmesi kritik önem taşımaktadır. Değişimin aciliyeti göz önüne alındığında, merkez bankaları tarafından katalize edilen kasıtlı bir 'yaratıcı yıkım' süreci başlatmak için meşru ve etkili bir yol olacaktır.

Açıkçası, 'yaratıcı bir yıkım' uygulamak birçok açıdan zorlu olacaktır. Örneğin ve daha da önemlisi, merkez bankalarının yetkileri şu anda fiyat istikrarı yoluyla ekonomik büyümeye yöneliktir (Kılıç, 2022). Pla- neter sınırların olduğu bir dünyada sürdürülebilir ekonomik büyümenin imkansızlığına dair artan farkındalık, büyümenin ötesine geçen (Raworth, 2017) ve hatta 'büyümesizliğe' odaklanan (Hickel & Kallis, 2020) yeni bir ekonomik modelin kabul edilmesine neden oldu. Dolayısıyla merkez bankalarının yönetim biçimleri kökten değişebilir ve 'merkez bankası bağımsızlığı' (ve bunun enflasyona odaklanması) sosyal ve çevresel olarak tanımlanmış hedefler lehine terk edilebilir. Uygulanacak bazı para politikası tedbirlerinin istenmeyen sonuçlar doğurması da mümkündür (örneğin 'yeşil QE' geçici olarak enflasyonun artmasına neden olabilir). Burada, yaratıcı-yıkıcı para politikasının olumsuz etkilerinin koordineli bir politika karması çerçevesinde diğer politikalarla (maliye politikası, sosyal refah politikası, vb.) telafi edilmesini sağlamak çok önemli olacaktır - her zaman düşük gelirli çalışanların, kadınların, çocukların, yaşlıların, savunmasız grupların ve marjinalleştirilmiş toplulukların ya korunmasını ya da daha iyi durumda olmasını sağlamak.

Şekil 3. Para politikası: iklim adaleti için uyum. Kaynak: Yazarlar.

İklim adaleti ilkelerine ve savunmasız insanların ve toplulukların geçim kaynaklarını ve refahını iyileştirmeye yönelik bu tür parasal politika değişikliklerine karşı, özellikle mevcut sistemlerden ayrıcalıklı ve kazançlı çıkarların sert bir direnç göstermesi beklenebilir. Burada önerilen politika koordinasyon düzeyi de zorlayıcı olacaktır, ancak durgun zamanlar bu tür radikal değişimlere yatırım yapmak için bir fırsat penceresi sağlayabilir. Bu durum uluslararası düzey için de geçerlidir. Gerçekten de küresel koordinasyon son derece zorlayıcı olacaktır. Bununla birlikte, bu yeni para politikası süreçlerinin uygulanmasında iklim adaleti ilkelerine öncelik verilmesi, Küresel Güney'deki daha az varlıklı ülkelerin bu değişikliklerden faydalanmasını sağlayacak ve ülkeler arasında artan bir küresel dayanışma duygusunu besleyecektir.

6. Sonuçlar

İklim krizi kötüleştikçe, istikrarı bozan diğer birçok krizin tehdidi de eş zamanlı olarak artıyor. Salgın hastalıklar, savaşlar, enflasyon, türlerin yok olması ve kaynak kıtlığı aynı zamanda istikrarı bozan güçlerdir; bu da 'çoklu kriz' döneminde yaşadığımız anlamına gelmektedir (Tooze, 2022). Birden fazla krizle karşı karşıya kalındığında, dünyanın en büyük merkez bankalarının basit ve dar öncelikleri, uzun vadeli finansal ve toplumsal istikrarı desteklemekte tamamen yetersiz kalmaktadır. Neo-liberal para politikalarının, iklim adaletini iletirmek bir yana, 'çoklu kriz' ile başa çıkmadaki sınırları tamamen ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle dünyayı daha iyi bir yola sokmak için değişime şiddetle ihtiyaç var ve biz bu değişimin gerçekleşmesini sağlamak için kasıtlı bir yıkımı savunuyoruz. Bu 'yaratıcı kesinti', merkez bankalarının yetki ve araçlarında bir değişikliğin yanı sıra merkez bankalarının diğer politikalar ve diğer ülkelerle koordinasyon biçiminde de bir değişiklik i ç i n gereklidir.

Bu makale, iklim adaleti çerçevesinde sosyal adalet ve ekonomik eşitliğe öncelik vererek, finansal istikrar ve para politikasına ilişkin ana akım varsayımlara meydan okumaktadır. Artan iklim kaosu dünyasında merkez bankalarının rolünü yeniden tanımlamaya yönelik çok sayıda seçeneği gözden geçirerek para politikasının iklim değişikliğindeki merkezîyetçiliğine dair kavrayışı genişletiyoruz. Merkez bankaları, fosil yakıtlara yapılan yatırımları kısıtlama ve iklim kırılganlıklarını azaltmaya yönelik yatırımları destekleme konusunda proaktif olabilmeleri için kesintiye uğrayana kadar, para politikasının küresel ekonomi ve dünyanın iklim sistemi üzerindeki istikrarsızlaştırıcı bir etkiyi istemeden hızlandırmaya devam edeceğini savunuyoruz.

Dünya genelinde iklimin giderek kötüleştiği göz önünde bulundurulduğunda, finansal istikrarın ancak ve ancak finansal sistemleri daha eşitlikçi, adil, sağlıklı ve sürdürülebilir bir gelecek toplumuna karşıt olmak yerine onunla uyumlu olacak şekilde yeniden düzenlemek için kasıtlı bir 'yaratıcı bozulma' olduğunda sağlanabileceğini savunuyoruz. Dünyanın dört bir yanındaki toplumlarda her türlü iklim kırılganlığındaki ciddi artışlarla birlikte, para politikasında yeni bir tür koordinasyon ve uyum gereklidir; merkez bankalarının küresel olarak koordine olması ve merkez bankalarının politikalarını yerel ve uluslararası iklim politikaları, enerji politikaları, konut politikaları vb. ile uyumlu hale getirmesi gerekir. Gelecekteki toplumsal istikrar için gerekli olan dönüştürücü toplumsal değişimler için 'politika karışımıları' kavramını benimsemeye yönelik yeni bir taahhüt şarttır.

Merkez bankalarının toplumsal istikrar için nasıl çaba gösterdikleri ve ne tür bir toplumsal istikrara öncelik verdikleri konusunda bir paradigma değişikliği çağrısında bulunuyoruz. Merkez bankaları, eşitsizlik ve iklim krizi de dahil olmak üzere diğer toplumsal istikrarsızlık türlerini şiddetlendiren finansal piyasaların istikrarına dar bir şekilde odaklanmak yerine, eylemlerini insanlar ve dünyanın sistemleri için istikrar hedefiyle yeniden önceliklendirebilir. Merkez bankaları insanlar ve gezegen için istikrar hedefini benimsemiş olsalardı, fosil yakıtlara yapılan yatırımları derhal durdururlar ve bir savaş ya da pandemi durumunda yaptıklarına benzer bir şekilde harekete geçerlerdi. Küresel mali kriz ve pandemi, merkez bankalarının ekonomiye parasal yollarla cesur müdahalelerde bulunmaya hazır olduğunu gösterdi. Ne yazık ki bu müdahaleler aynı zamanda dar anlamda finansal sistemi istikrara kavuşturmayı amaçlayan para politikasının servet ve güç yoğunlaşmasını sürdürdüğünü ve son derece adaletsiz, derin eşitsiz ve doğası gereği istikrarsız olan bir sistemi güçlendirdiğini de göstermiştir. Merkez bankaları krizlere yanıt vermek zorunda kaldıklarında bunun tekrarlanmasına izin vermek yerine, dünyayı iklim adaletine doğru hareket ettirmek için proaktif ve kasıtlı bir 'yaratıcı yıkıma' ihtiyaç vardır. Önceki krizler, önde gelen merkez bankalarının eylemlerini uluslararası düzeyde koordine edebildiklerini göstermiştir. Küresel iklim adaleti sorunu artık sadece K ü r e s e l Kuzey ülkeleri arasında değil, aynı zamanda Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasında da eşgüdümün sağlanmasını gerektirmektedir. İklim eylemi için pencere hızla kapanıyor. İklim krizinin üstesinden gelmek (ve küresel iklim adaletini teşvik etmek) için toplumlarda hızlı bir dönüşüme ihtiyaç vardır (Kashwan, 2021; Newell vd., 2021; Robinson, 2018; UNEP, 2022). Ancak toplumların böyle bir dönüşümü, finansal sistemin hızlı bir dönüşümü olmadan mümkün değildir. Finansal sistemin bu dönüşümü ancak merkez bankalarının öncülük edeceği dönüştürücü bir 'yaratıcı yıkım' ile mümkün olacaktır.

Teşekkür

Bu makalenin ön versiyonu Ekim 2022'de Ber- lin'de düzenlenen 26. Makroekonomi ve Makroekonomik Politika Forumu (FMM) Konferansı'nda sunulmuştur. Konferans katılımcılarına, bu çalışmaya yön veren soruları ve yorumları için teşekkür ederiz. Ayrıca Yannis Dafermos, Marc Lavoie, Richard Senner ve Jayati Ghosh'a bu makalenin önceki versiyonuna ilişkin nazik yorumları için teşekkür ederiz. Mar- tin Sokol ayrıca Avrupa Birliği'nin Horizon 2020 araştırma ve inovasyon programı (Hibe Anlaşması No. 683197) kapsamında Avrupa Araştırma Konseyi (ERC) tarafından sağlanan fona teşekkür eder.

Açıklama beyanı

Yazar(lar) tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansman

Bu çalışma Avrupa Araştırma Konseyi [h i b e numarası 683197] tarafından desteklenmiştir.

Katkıda bulunanlar hakkında notlar

Jennie C. Stephens Northeastern Üniversitesi'nde Sürdürülebilirlik Bilimi ve Politikası Dekan Profesörü ve Radcliffe-Salata İklim Adaleti

Harvard'da öğretim üyesidir. Araştırmaları dönüştürücü iklim adaleti üzerine odaklanmaktadır ve Diversifying Power kitabının yazarıdır: Why We Need Feminist, Antiracist Leadership on Climate and Energy (Island Press, 2020) adlı kitabın yazarıdır.

Martin Sokol, Dublin Trinity College'da Ekonomik Coğrafya Doçenti olarak görev yapmaktadır. Araştırmaları merkez bankaları, para politikası ve finansallaşma konularına odaklanmaktadır.

Referanslar

- Abdelli, M., & Batsaikhan, U. (2022). Sürdürülebilirliği içeriden yönlendirmek: İklim ve çevre risklerinin azaltılmasında merkez bankalarının kredi notunun rolü. Brüksel: Positive Money Europe ve WWF. <https://www.positivemoney.eu/publications/>
- Aguila, N., Haufe, P., & Wullweber, J. (2022). Küresel para olarak Ecor: Sürdürülebilir ve adil dönüşümü finanse edecek bir Yeşil Bretton Woods sistemine doğru (6 Temmuz 2022). <http://doi.org/10.2139/ssrn.4152448>
- Ashworth, J. (2020). Niceliksel genişleme: Büyük merkez bankası deneyimi. Gündem Yayıncılık.
- Barnes, D., & Livingstone, Z. (2021). Yeşil Merkez Bankacılığı Karnesi: G20 merkez bankaları ve finansal denetçileri ne kadar yeşil? Brüksel: Positive Money Europe. <https://positivemoney.org/publications/green-central-banking-scorecard/>
- Batsaikhan, U., & Jourdan, S. (2021). Para ev arıyor: Avrupa Merkez Bankası'nın negatif faiz oranları n ş a a t tadilatları için nasıl ödenir? Brüksel: Positive Money Europe. <https://www.positivemoney.eu/publications/>
- Bingler, J. A., & Colesanti Senni, C. (2022). Yeşil Kuşu Evcilleştirmek: İklimle ilgili finansal risk değerlendirme araçlarının anlaşılmasını geliştirmek için kriterlere dayalı bir analiz. *Climate Policy*, 22(3), 356-370. <https://doi.org/10.1080/14693062.2022.2032569>
- Bolton, P., Despres, M., Pereira da Silva, L. A., Samama, F., & Svartzman, R. (2020). The Green Swan: Central banking and financial stability in the age of climate change. <https://www.bis.org/publ/othp31.pdf?msclid=7d9ee7e5c43d11ec9da8b0ad33b5ae06>
- Boneva, L., Ferrucci, G., & Mongelli, F. P. (2022). İklim değişikliği ve merkez bankaları: Para politikası için nasıl bir rol? *Climate Policy*, 22(6), 1-18.
- Braun, B., & Gabor, D. (2020). Merkez bankacılığı, gölge bankacılık ve altyapısal güç. P. Mader, D. Mertens, & N. van der Zwan (Der.), *Routledge uluslararası finansallaşma el kitabı* içinde (s. 241-252). Routledge.
- Campiglio, E. (2016). Karbon fiyatlandırmasının ötesinde: Düşük karbonlu ekonomiye geçişin finansmanında bankacılık ve para politikasının rolü. *Ecological Economics*, 121, 220-230. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.03.020>
- Campiglio, E., Dafermos, Y., Monnin, P., Ryan-Collins, J., Schotten, G., & Tanaka, M. (2018). Merkez bankaları ve finansal düzenleyiciler için iklim değişikliği zorlukları. *Nature Climate Change*, 8(6), 462-468. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0175-0>
- Carney, M. (2021). Değer(ler): Herkes için daha iyi bir dünya inşa etmek. Glasgow: Harper Collins.
- Carney, M., Villeroy de Galhau, F., & Elderson, F. (2019). Finans sektörü iklim değişikliğiyle mücadelenin merkezinde yer almalıdır. *The Guardian*. Nisan 17.
- Cavallino, P., & De Fiore, F. (2020). Gelişmiş ekonomilerde merkez bankalarının Covid-19'a tepkisi. BIS Bulletin No 21 Basel, İsviçre: Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/publ/bisbull21.htm>
- Ca' Zorzi, M., Dedola, L., Georgiadis, G., Jarociński, M., Stracca, L., & Strasser, G. (2020). Küreselleşmiş bir dünyada para politikası ve aktarımı. Discussion Papers, ECB Working Paper Series, No 2407, ECB, Frankfurt am Main, Mayıs, ECB.
- Chatterji, A. (2022). Fed, Big Oil'in açgözlülüğünden kaynaklanan enflasyon için çalışan insanları cezalandırmamalıdır. *Common Dreams*. <https://www.commondreams.org/views/2022/08/08/2001/fed-should-not-punish-working-people-inflation-driven-big-oils-greed>
- Coady, D., Parry, I., Sears, L., & Shang, B. (2017). Küresel fosil yakıt sübvansiyonları ne kadar büyük? *World Development*, 91, 11-27. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.10.004>
- Corporate Europe Observatory. (2016). ECB'nin 'niceliksel genişleme' fonları çok uluslu şirketler ve iklim değişikliği. <https://corporateeurope.org/en/economy-finance/2016/12/ecb-quantitative-easing-funds-multinationals-and-climate-change>
- Dafermos, Y. (2021). Merkez bankaları iklim krizine nasıl yanıt vermeli? SOAS Blog. <https://study.soas.ac.uk/how-should-central-banks-respond-to-the-climate-crisis/>
- Dafermos, Y., Gabor, D., & Michell, J. (2021). Pandemi zamanlarında Wall Street konsensüsü: İklimle uyumlu kalkınma için ne anlama geliyor? *Canadian Journal of Development Studies / Revue Canadienne D'études du Développement*, 42(1-2), 238-251. <https://doi.org/10.1080/02255189.2020.1865137>
- Dafermos, Y., Gabor, D., Nikolaidi, M., & van Lerven, F. (2022a). Çevresel bir yetki, şimdi ne olacak? İngiltere Merkez Bankası'nın şirket tahvil alımlarını yeşillendirmek için alternatifler. <https://eprints.soas.ac.uk/36190/1/Dafermos%20et%20al%20%282022%29%20An%20environmental%20mandate.pdf>
- Dafermos, Y., Gabor, D., Nikolaidi, M., & van Lerven, F. (2022b). Teminat greening-collateral-frameworks/çerçevelerinin yeşillendirilmesi, INSPIRE Sürdürülebilir Merkez Bankacılığı Araç Kutusu. <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/publication/>
- Dafermos, Y., & Nikolaidi, M. (2022). Greening capital requirements. <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/publication/greening-capital-requirements/>
- Dafermos, Y., Nikolaidi, M., & Galanis, G. (2018). Yeşil Niceliksel Genişleme (QE) küresel ısınmayı azaltabilir mi? *Politika Özeti, Temmuz 2018, Foundation for European Progressive Studies (FEPS) ile Greenwich Political Economy Research Centre (GPERC)*.
- De Grauwe, P. (2019, Mart 19). Enflasyonsuz yeşil para. *Social Europe*. <https://socialeurope.eu/green-money-without-inflation>
- Deubelli, T. M., & Mechler, R. (2021). İklim riski yönetimi ve adaptasyonda dönüşümler için perspektifler. *Environmental Research Letters*, 16(5), 053002. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abd42d>
- Diessner, S. (2020) COVID-19 krizinde Parasal Finansmanın Anaakımlaştırılması. Brüksel: Positive Money Europe. <https://www.positivemoney.eu/publications/>
- Dikau, S., & Ryan-Collins, J. (2017). Yükselen Piyasa ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Yeşil Merkez Bankacılığı. Londra: New Economics Foundation. <https://neweconomics.org/2017/10/green-central-banking-emerging-market-developing-country-economies>
- Dikau, S., & Volz, U. (2021). Merkez bankası yetkileri, sürdürülebilirlik hedefleri ve yeşil finansın teşviki. *Ecological Economics*, 184, 107022. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107022>
- Eliet-Doillet, A., & Maino, A. (2022). Merkez Bankalarının 'Yeşil Vardiyası' ve enerji geçişi. <https://a9w7k6q9.stackpathcdn.com/wpcms/wp-content/uploads/2022/03/Central-Banks-Green-Shift-and-the-Energy-Transition-ET10.pdf>
- Elliott, J., & Löfgren, Å. (2022). Eğer para konuşuyorsa, bankacılık sektörü iklim değişikliği hakkında ne diyor? *Climate Policy*, 743-753. <https://doi.org/10.1080/14693062.2022.2036090>
- Espa, I., & Rolland, S. E. (2015). Sübvansiyonlar, temiz enerji ve iklim değişikliği. <http://e15initiative.org/publications/subsidies-clean-energy-and-climate-change/>
- Farley, J., Burke, M., Flomenhoft, G., Kelly, B., Murray, D. F., Posner, S., ... Witham, A. (2013). Sonlu bir gezegen için para ve maliye politikaları. *Sustainability*, 5(6), 2802-2826. <https://doi.org/10.3390/su5062802>
- Gabor, D. (2022). Yeşil merkez bankacılığı. İçinde: H. B. L. Vakfı, Z.-I. f. F.-F. Economies, & F. Recherche (Ed.), *Making the great turnaround work: Yeşil ve adil bir geçiş için ekonomi politikası* (s. 39-45). <https://eu.boell.org/en/making-the-great-turnaround-work-study>: Heinrich-Böll-Stiftung
- Geddes, A., & Schmidt, T. S. (2020). Finansın çok düzeyli perspektife entegre edilmesi: Teknoloji nişi-finance rejimi etkileşimleri ve mali politika müdahaleleri. *Araştırma Politikası*, 49(6), 103985.
- Geels, F. W., Sovacool, B. K., Schwanen, T., & Sorrell, S. (2017). Derin dekarbonizasyon için sosyoteknik geçişler. *Science*, 357 (6357), 1242-1244. <https://doi.org/10.1126/science.aao3760>
- Harlan, S. L., Pellow, D. N., & Roberts, J. T. (2015). İklim adaleti ve eşitsizlik. In R. E. Dunlap & R. J. Brulle (Eds.), *İklim değişikliği ve toplum: Sosyolojik perspektifler* (s. 127-163). Oxford Academic.

- Hertel, T. W. (2016). İklim değişikliği altında gıda güvenliği. *Nature Climate Change*, 6(1), 10-13. <https://doi.org/10.1038/nclimate2834>
- Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Yeşil büyüme mümkün mü? *New Political Economy*, 25(4), 469-486. <https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964>
- Howlett, M., & Rayner, J. (2007). Politika karışimleri için tasarım ilkeleri: 'Yeni yönetim düzenlemelerinde' uyum ve tutarlılık. *Policy and Society*, 26([https://doi.org/10.1016/S1449-4035\(07\)70118-2](https://doi.org/10.1016/S1449-4035(07)70118-2)), 1-18. IPCC. (2018). Politika yapılar için özet. İçinde: 1,5°C'lik küresel ısınma. İklim değişikliği tehdidine karşı küresel tepkinin güçlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çabalar bağlamında, sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerinde küresel ısınmanın etkileri ve ilgili küresel sera gazı emisyon yolları hakkında bir IPCC Özel Raporu. yoksullukla mücadele. Cenevre, İsviçre.
- IPCC. (2021). Politika yapılar için özet. İçinde: *İklim Değişikliği 2021: Fiziksel bilim temeli. Çalışma Grubu I'nin Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Altıncı Değerlendirme Raporuna Katkısı*. IPCC. (2022). *İklim değişikliği 2022: Etkiler, uyum ve kırılganlık. Çalışma grubu II'nin altıncı değerlendirme raporuna katkısı*. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli: Cambridge University Press.
- Kashwan, P. (2021). Küresel kuzeyde iklim adaleti. *Case Studies in the Environment*, 5(1), <https://doi.org/10.1525/cse.2021.1125003>
- Kelton, S. (2020). Açık efsanesi: Modern para teorisi ve daha iyi bir ekonomi nasıl inşa edilir. John Murray.
- Kivimaa, P., & Kern, F. (2016). Yaratıcı yıkım mı yoksa sadece niş destek mi? Sürdürülebilirlik geçişleri için inovasyon politikası karışimleri. *Research Policy*, 45(1), 205-217. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2015.09.008>
- Kılıç, A. O. (2022). Avrupa merkez bankasının ikincil hedefleri ve ekonomik büyüme: Bir insan hakları perspektifi. *Leiden Journal of International Law*, 35(3), 569-593. <https://doi.org/10.1017/S0922156522000097>
- Kotchen, M. J. (2021). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki örtülü fosil yakıt sübvansiyonlarının üreticilere sağladığı faydalar. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(14), e2011969118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2011969118>
- Kroll, M. (2022). Merkez bankaları, enerji dönüşümü ve kontrol enflasyon. *Dünya Gelecek Konseyi, LINGO*.
- Kuttner, R. (2022). İklim maliyetleri enflasyon değildir. *American Prospect*, 31 Ağustos.
- Langley, P., & Morris, J. H. (2020). Merkez bankaları: Son çare iklim valileri mi? *Environment and Planning A: Economy and Space*, 52(8), 1471-1479. <https://doi.org/10.1177/0308518X20951809>
- Lapavistas, C. (2013). *Üretmeden kâr etmek: Finans bizi nasıl sömürüyor* all. Verso.
- Lapavistas, C., & Mendieta-Muñoz, I. (2016). Finansallaşmanın kârları. *Monthly Review*, 68(3), 49-62. https://doi.org/10.14452/MR-068-03-2016-07_4
- Lazzarato, M. (2012). *Borçlu insanın oluşumu*. MIT Press. Leclair, J. (2023). Modern para teorisi: Bazı temel bilgilere yanıt olarak Drumetz/Pfister. *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, 34-42. <https://doi.org/10.4337/ejeep.2022.0089>
- Li, M., Trencher, G., & Asuka, J. (2022). BP, Chevron, ExxonMobil ve Shell'in temiz enerji iddiaları: Söylem, eylem ve yatırımlar arasında bir uyumsuzluk. *PLoS ONE*, 17(2), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0263596>
- Mader, P., Mertens, D., & van der Zwan, N. (2020). *Routledge international handbook of financialization*. Londra & NY: Routledge.
- Matikainen, S., Campiglio, E., & Zenghelis, D. (2017). *The climate impact of the climate-impact-of-quantitative-easing/quantitative easing*. <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/publication/>
- Mazzucato, M., Ryan-Collins, J., & Voldsgaard, A. (2020). *Merkez Bankacılığının Yeşil Misyonu*. Aralık 8, 2020 tarihinde <https://www.project-syndicate.org/commentary/central-banking-green-transition-climate-change-by-mariana-mazzucato-et-al-2020-12> adresinden alındı.
- McNamee, J. (2022). Fed, altı büyük banka ile iklimle ilgili senaryo analizi yapacak. *Inside Intelligence*. <https://www.insiderintelligence.com/content/fed-climate-related-scenario-analysis-six-banks>
- Melodia, L., & Karlsson, K. (2022). Enerji fiyat istikrarı: Fosil yakıtların tehlikesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının vaadi. *Tüm Ekonomi Politikaları İklim Politikasıdır, Roosevelt Enstitüsü*.
- Minsky, H. P. (1986). *İstikrarsız bir ekonominin istikrara kavuşturulması: Yirminci yüzyıl fon raporu*. Yale Üniversitesi Yayınları.
- Monnin, P. (2018). Merkez bankaları ve düşük karbon ekonomisine geçiş. *Zürh, Ekonomi Politikaları Konseyi, CEP Tartışma Notu 2018/1*.
- Naidoo, C. P. (2020). Finansal sistemlerin sürdürülebilirlik geçişleriyle ilişkilendirilmesi: Zorluklar, talepler ve tasarım özellikleri. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 36, 270-290.
- Nelson, A. (2022). *Paranın ötesinde: Post-kapitalist bir strateji*. Pluto Press.
- Newell, P., Srivastava, S., Naess, L. O., Torres Contreras, G. A., & Price, R. (2021). Dönüştürücü iklim adaletine doğru: Ortaya çıkan bir araştırma gündemi. *WIREs Climate Change*, 12(6), e733. <https://doi.org/10.1002/wcc.733>
- NGFS. (2022). *Yeşillendirme için merkez bankaları ve denetçiler ağı finansal sistem*. <https://www.ngfs.net/en>
- Positive Money Avrupa. (2022). *Yenileme dalgasının kilidi nasıl açılır? ECB yeşil indirim oranı için durum*. http://www.positivemoney.eu/wp-content/uploads/2022/05/PositiveMoneyEU_RenovationTLTROs.pdf
- Rainforest Action Network, BankTrack, Indigenous Environmental Network, Oil Change International, Reclaim Finance, Sierra Club, & Urgewald. (2022). *İklim kaosu üzerine bankacılık: Fosil yakıt finansmanı Raporu 2022*. <https://reclaimfinance.org/site/en/2022/03/30/banking-on-climate-chaos-report-2022/>
- Raworth, K. (2017). *Çörek ekonomisi: 21- yüzyıl ekonomisti gibi düşünmenin yedi yolu*. Random House.
- Robinson, K. (2020a, 22 Nisan). Fed'in para yazıcısını gezegen için brrr yapmak. *Bloomberg*.
- Robinson, K. S. (2020b). *Gelecek için bakanlık: Orbit*.
- Robinson, M. (2018). *İklim adaleti: Umud, dayanıklılık ve sürdürülebilir bir gelecek için mücadele*. Bloomsbury.
- Rogge, K. S., & Reichardt, K. (2016). Sürdürülebilirlik geçişleri için politika karışimleri: Genişletilmiş bir kavram ve analiz çerçevesi. *Research Policy*, 45(8), 1620-1635. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2016.04.004>
- Schapper, A. (2018). İklim adaleti ve insan hakları. *International Relations*, 32(3), 275-295. <https://doi.org/10.1177/0047117818782595>
- Skinner, C. P. (2021). Merkez bankaları ve iklim değişikliği. *Vanderbilt Hukuk Review*, 74(5), 1301-1364.
- Sokol, M. (2017). Finansallaşma, finansal zincirler ve eşitsiz coğrafi kalkınma: Bir araştırma gündemine doğru. *Research in International Business and Finance*, 39, 678-685. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2015.11.007>
- Sokol, M. (2023). Finansallaşma, merkez bankaları ve 'yeni' devlet sermayesi: ABD federal rezervi, Avrupa merkez bankası ve İngiltere bankası örneği. *Çevre ve Planlama A: Ekonomi ve Mekan*, <https://doi.org/10.1177/0308518X221133114>
- Sokol, M., & Pataccini, L. (2020). Koronavirüs döneminde kazananlar ve kaybedenler: Finansallaşma, finansal zincirler ve COVID-19 pandemisinin ortaya çıkan ekonomik jeo-grafileri. *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 111(3), 401-415. <https://doi.org/10.1111/tesg.12433>
- Sokol, M., & Pataccini, L. (2022). Finansallaşma, bölgesel ekonomik kalkınma ve koronavirüs krizi: Mekânsal para politikası zamanı mı? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 15(1), 75-92. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsab033>
- Sokol, M., & Stephens, J. C. (2022). *Para politikası ve ekolojik kriz: İklim adaleti yaklaşımına doğru. 'Post-Keynesyen Ekonomi ve Küresel Zorluklar' konulu 26. Makroekonomi ve Makroekonomik Politika Forumu (FMM) Konferansı'nda sunulan bildiri, Berlin, Almanya, 20-22 Ekim 2022*.
- Sovacool, B. K. (2017). Küresel enerji sübvansiyonlarının gözden geçirilmesi, reforme edilmesi ve yeniden düşünülmesi: Bir ekonomi politik araştırma gündemine doğru. *Ecological Economics*, 135, 150-163. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2016.12.009>
- Stephens, J. C. (2020). *Çeşitlendirici güç: İklim ve enerji konusunda neden ırkçılık karşıtı, femin- ist liderliğe ihtiyacımız var?* Island Press.
- Stephens, J. C. (2022). İklim adaleti için feminist, ırkçılık karşıtı değerler: İklim izolasyonculuğunun ötesine geçmek. J. Ageman, T. Chung- Tiam-Fook, & J. Engle (der.), *Kutsal yurttaşlık: Yedi nesil şehirler inşa etmek* (s. 177-189). Routledge.

- Stockhammer, E. (2008). Finans ağırlıklı birikim rejimi üzerine bazı stilize gerçekler. *Competition & Change*, 12(2), 184-202.
- Sultana, F. (2022). Eleştirel iklim adaleti. *The Geographical Journal*, 188 (1), 118-124. <https://doi.org/10.1111/geoj.12417> Svartzman, R., Bolton, P., Despres, M., Pereira Da Silva, L. A., & Samama, F. (2021). İklim belirsizliği çağında merkez bankaları, finansal istikrar ve politika koordinasyonu: Üç katmanlı bir analitik ve operasyonel çerçeve. *Climate Policy*, 21(4), 563-580. <https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1862743>
- Taleb, N. N. (2007). *Siyah Kuğu*. Penguin Random House. Thunberg, G. (2022). *İklim kitabı*. Allen Lane, An Imprint of Penguin Books.
- Tooze, A. (2018). *Crashed: How a decade of financial crises changed the world*. Viking.
- Tooze, A. (2020a). Merkez bankası efsanesinin ölümü. *Foreign Policy*, 13 Mayıs.
- Tooze, A. (2020b). Koronavirüs küresel finans sistemini neredeyse nasıl çökertiyordu? *The Guardian*, 14 Nisan. <https://www.theguardian.com/business/2020/apr/14/how-coronavirus-almost-brought-down-the-global-financial-system>
- Tooze, A. (2021). *Kapatma: COVID dünya ekonomisini nasıl sarstı?* Allen Lane.
- Tooze, A. (2022). Çoklu kriz dünyasına hoş geldiniz: Bugün birbirinden farklı şoklar etkileşime girerek bütünü parçaların toplamından daha kötü hale getiriyor. *Financial Times*. 28 Ekim 2022, <https://www.ft.com/content/498398e7-11b1-494b-9cd3-6d669dc3de33>
- Trout, K., Muttitt, G., Lafleur, D., Van de Graaf, T., Mendelevitch, R., Mei, L., & Meinshausen, M. (2022). Mevcut fosil yakıt çıkarımı dünyayı 1,5 °C'nin ötesinde ısıtmak. *Çevre Araştırma Mektupları*, 17 (6), 064010. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac6228>
- UNEP. (2022). *Emisyon Açığı Raporu*. <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>
- van 't Klooster, J. (2021). ECB'nin muamması ve 21. yüzyıl para politikası: Avrupa Para Politikası Nasıl Yeşil, Sosyal ve Demokratik Olabilir? *SocArXiv*, <https://doi.org/10.31235/osf.io/f25td>
- Varoufakis, Y. (2020). *Başka bir şimdi: Alternatif bir önsözden göndermeler sent*. Penguin Random House.
- Varoufakis, Y. (2021). *Parayı demokratikleştirmek için bir merkez bankası kripto para birimi*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/central-bank-cryptocurrency-democratize-money-by-yanis-varoufakis-2021-07>
- Victor, D. (2009)). Fosil Yakıt Sübvansiyonlarının Politikası. *Untold Billions içinde: Fosil yakıt sübvansiyonları, etkileri ve reforma giden yol*, . Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Enstitüsü.
- Volz, U. (2017). *Yeşil finansmanın geliştirilmesinde merkez bankalarının rolü üzerine*. UNEP Inquiry Çalışma Belgesi 17/01. Cenevre.
- Walter, T., & Wansleben, L. (2020). Merkez bankaları finansallaşmayı sevmeyi nasıl öğrendi? Fed, banka ve para politikasının yürütülmesinde sınırsız piyasaların devreye sokulması. *Socio-Economic Review*, 18(3), 625-653. <https://doi.org/10.1093/ser/mwz011>
- Whitaker, G. (2021). Irksal adalet olmadan iklim adaleti neden imkansızdır. <https://www.greenpeace.org/international/story/46927/why-climate-justice-is-impossible-without-racial-justice/>
- Wullweber, J. (2021). *Merkez bankası kapitalizmi*. Suhrkamp Insel.
- Zettelmeyer, J., di Mauro, B. W., Panizza, U., Gulati, M., Buchheit, L., & Bolton, P. (2022). Cenevre 25: İklim ve borç. *Dünya Ekonomisi Üzerine Cenevre Raporları, Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi*.